

Tóth János

Bioetika – Klímaváltozás –
Klímasemlegesség ideológiai kérdései

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen
készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

10.3 LECKE A KLÍMASEMLEGESSÉG IDEOLÓGIAI KÉRDÉSEI

Míg klímaváltozás egy létező folyamat, addig a klímasemleges társadalom egy megvalósítandó eszme. Ebből adódik, hogy az előbbi témakörben tisztán szaktudományos kérdés, addig az utóbbi témakörnek bár vannak szaktudományos vonatkozásai, de alapvetően etikai és ideológiai kérdés. A szaktudományok nem kompetensek az eszmei létezőkkel kapcsolatban, ezzel az etika, filozófia és az ideológia a kompetens. Ebben a leckében a klímasemleges társadalom néhány etikai és ideológiai vonatkozását vizsgálom meg a teljesség igénye nélkül.

10.3.1 Klímasemlegesség tudományelméleti kérdései

Módszertani szempontból óriási különbség van a „klímaváltozás”, illetve a „klímasemlegesség” fogalma között. Az előbbi egy létező folyamat, egy „van”, ami szaktudományos eszközökkel vizsgálható. Ebből következik, hogy klímaváltozás kérdésében a klímatudósok a szakértők. Ezzel szemben a klímasemleges társadalom egy megvalósítandó idea vagyis egy „kell”, ami még nincs, de létre kell hozni. Mivel a klímasemleges társadalom még nincs ezért tudományos eszközökkel sem vizsgálható.

Ez egy tipikus „van–kell probléma” (is-ought to problem), amire először Hume (2006, 468) mutatott rá. Az angol szerző a tények és az értékek közötti különbséget emelte ki, de hasonló különbség van a tények és eszmék között. Miközben a klímaváltozásról lehet leíró jellegű tudományos állításokat tenni, addig a klímasemleges társadalomról csak normatív kijelentéseket lehet tenni.

Davis Hume (1711-1776).

Forrás:

https://en.wikipedia.org/wiki/Is%20%80%93ought_problem#/media/File:David_Hume.jpg

Egy klímasemleges társadalom sokféleképpen megvalósítható: bürokratikus vagy piaci koordináció segítségével, energiaspórolás vagy energiatermelés, természetes vagy mesterséges szénnyelők, atomenergia mentesen vagy atomenergia alkalmazásával, univerzális vagy regionális, globális vagy nemzeti formában. Ezekről a ma még csak eszei formában létező alternatívákról nehéz tudományos vitákat folytatni, hiszen a tudomány centrumában a „van” áll. A tudomány nem kompetens a „kell”-re vonatkozó kérdésekben.

Az is fontos kérdés, hogy ki jogosult dönteni arról, hogy egy társadalom a klímasemlegesség lehetséges útjai közül melyiken indul el: a szakértők, a politikusok, a nép? Ez a szuverenitás kérdését veti fel.

10.3.2 Klímasemlegesség társadalomfilozófiai kérdései

A klímasemleges társadalom realizálása során a következő társadalomfilozófiai kérdések merülhetnek fel.

(i) **A klímasemleges társadalom megvalósításakor olyan speciális szakkérdések merülnek fel, amelyeket a politikusok kevésé ismernek.** Persze számos politikai döntésnek mindig van szakmai háttere. Például a költségvetéssel kapcsolatos döntések háttérében is szakmai megfontolások állnak, de a költségvetési vitákban a politikusoknak sokkal nagyobb gyakorlata van, mint a dekarbonizáció kérdésében.

Felmerül a kérdés, hogy ki döntsön ezek a kérdésekben a szakértő vagy politikus? A kérdés nem könnyű, egyrészt a szakértő csak a saját szakmájában kompetens míg a politikusnak éppen az a feladat, hogy különböző szempontokat és igényeket mérlegelven döntsön. Másrészt a politikus ideáltipikus esetben a népet képviseli, míg a szakértő csak a saját szakmáját, ugyanakkor a döntés következményeit a népnek és nem a szakmának kell viselnie. A problémát tovább bonyolítja, hogy általában a szakértők sem tudnak egyezsége jutni és akkor felmerül a kérdés, hogy melyik szakértő véleményét fogadja el a társadalom, illetve hogy ki döntsön abban a kérdésben, hogy melyik szakértő véleményét fogadja el a társadalom. Nyilvánvaló, hogy a parlamenti többséggel rendelkező politikus rendelkezhet csak ezzel a joggal.

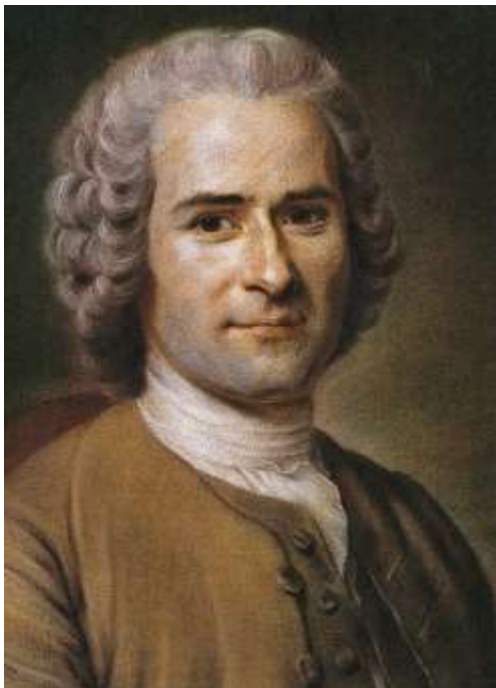
Véleményem szerint a klímasemleges társadalommal kapcsolatos döntések esetében a klímaszakértő(k) és a nép viszonya hasonlít az orvos-beteg viszonyhoz. Az orvosnak, mint szakértőnek be kell mutatni a gyógyuláshoz vezető lehetséges eljárásokat, de a végső döntést a betegnek kell meghoznia, mert az ő testéről és életéről van szó. Ennek megfelelően a dekarbonizációval kapcsolatos szakmai alternatívákat a klímatudósoknak ki kell dolgozni, de a végső döntést a népnek, kell meghoznia, hiszen ezek a döntések jelentős mértékben befolyásolják a nép életet. Az egy másik kérdés, hogy ezt a döntést a nép közvetlenül maga hozza meg egy népszavazás formájában vagy

átruházza az általa megválasztott politikusokra.

(ii) A dekarbonizáció folyamatában különbség alakulhat ki az *általános akarat* (volonté générale) és emberek *egyéni érdekei* (volonté particulière) és azok összessége vagyis a *közakarat* (volonté de tous) között, ahogy arra **Rousseau** is felhívta a figyelmet. „*A közakarat gyakran eltér az általános akarattól; ez utóbbi csak a közérdeket nézi, míg az előbbi a magánérdekeket, s nem több a különös akaratok összegénél.*” (Rousseau 1997, II. könyv, 3. fejezet).

Egy gondolat kísérlet kedvéért tegyük fel, hogy a gyors klímaváltozás következtében a világ ötven év múlva lakhatatlan lesz, de ha a nemzetek gyorsan átállnak egy poszt-karbon gazdaságra és stabilizálják a népességüket, akkor ez a katasztrófa elkerülhető. Világos, hogy az emberiségnek és benne a népeknek az az általános érdeke, hogy egy ilyen önkorlátozás bekövetkezzen, ugyanakkor *minden egyes ember* gondolhatja azt, hogy elég ha a többiek korlátozzák magukat. Minden egyes ember érdeke és akarata azonban egy választáson már többségbe kerülhet.

Természetesen azt nem tudhatom, hogy egy ilyen helyzetben mi lenne egy népszavazás végeredménye, de könnyen el tudom képzelni, hogy az emberek többsége elutasítja a változást és az önkorlátozást. Azaz ebben az esetben is érvényesülnek az **igazság vagy többség** dilemmája. Ez a kifejezés olyan helyzetekre utal, ahol az igazság népszerűtlen. Ezekben a helyzetekben a politikus nehéz helyzetbe kerül. Úgy gondolom, hogy ebben a nehéz dilemmában is az arisztotelészi közép jelenti a jó megoldást. Az egyik rossz végletet az jelenti, ha a politikus, mint a népszuverenitás „ügynöke” felülbírálja a népakaratot. Ez, különösen ha általános gyakorlattá válik, akkor demokrácia végéhez és az elit uralmához vezet. A másik rossz végletet az jelenti, hogy a politikus a saját tudásával és elveivel ellentétes módon cselekszik. Az arany középutat ebben a helyzetben az jelenti, ha a politikus megpróbálja és képes meggyőzni a választókat a helyes álláspontról.

Jean-Jacques Rousseau (1712-1778).

Forrás:

[https://en.wikipedia.org/wiki/General_will#/media/File:Jean-Jacques_Rousseau_\(painted_portrait\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/General_will#/media/File:Jean-Jacques_Rousseau_(painted_portrait).jpg)

(iii) A klímaválság polarizálja a generációkat. Világos, hogy egy 50 év alatt kiteljesedő katasztrófa egészen mást jelent az időseknek, mint a gyerekeknek. Az előbbi csoportot nem, míg az utóbbi csoportot egzisztenciálisan is érinti a klímaválság. Önmagában a kor nem determinálja egy ember viselkedését. Hiszen az idősebbek között is vannak klímatudatosak, akik elvi okokból környezettudatosan cselekszenek és támogatják a dekarbonizációt, és a fiatalabbak között is vannak klímaszkeptikusak, akik éppen a korunkból adódóan nem hajlandók önkorlátozásra. Ennek ellenére nyilvánvalóan mást jelent egy 50 év múlva bekövetkező klímakatasztrófa egy idősebb ember számára, aki ezt várhatóan nem éli meg és egy fiatal számára, aki várhatóan ezt még meg éli.

Ebből a generációs különbségből következik, hogy az idős politikusok számára – különösen a gyermektelen idős politikusok számára – a klímaváltozás csak egy absztrakt és távoli probléma, sok más probléma mellett, ami személyében nem érinti őt. Ráadásul gyakran érzik úgy, hogy más aktuális nehézségek jobban érdeklik a választók többségét.

Greta Thunberg, 2019.

Forrás:

https://hu.wikipedia.org/wiki/Greta_Thunberg#/media/F%C3%A1jl:Greta_Thunberg_in_Global_Strike_for_Climate_2019_-2.jpg

Ez opció azonban a radikális környezetvédő fiatalok számára nem elfogadható, ahogy Greta Thunberg (2019) mondta a politikusoknak: „Azt akarom, hogy pánikoljanak. Azt akarom, hogy érezzék a félelmet, amit én érek minden nap. Azt akarom, hogy cselekedjenek. Azt akarom, hogy úgy cselekedjenek, mintha krízis lenne! Azt

akarom, hogy úgy cselekedjenek, mintha az otthonuk lángolna. Mert ez történik.”

10.3.3. Klímasemlegesség sokfélesége

A **klímasemleges társadalom** megvalósításával kapcsolatban az egyik fontos kérdés, hogy ez csak **egyféleképpen** lehetséges, vagy **sokféleképpen**. Ha ez csak egyféleképpen lehetséges, akkor **egyetlen út** vagy **sokféle út** vezet ehhez az állapothoz. A továbbiakban amellet érvelek, hogy **a klímasemleges társadalom sokféle módon lehetséges, amelyhez sokféle út vezet.**

Homogenitás, heterogenitás és inhomogenitás sematikus ábrázolása. Forrás: [https://de.wikipedia.org/wiki/Heterogenit%C3%A4t#/media/Datei:\(in\)homogen.svg](https://de.wikipedia.org/wiki/Heterogenit%C3%A4t#/media/Datei:(in)homogen.svg)

Egyrészt a klímasemleges társadalomhoz még akkor is sokféle út vezet, ha amúgy ez az állapot egyféle. A klímasemlegesség útján haladó emberiség elsődleges feladata a dekarbonizáció. Az egyféle út azt jelenti, hogy minden egyes politikai közösségnek csökkenteni kell a szénlábnyomát és népességét. Ha az emberiség egy homogén populációból állna, akkor ezeket az elvárásokat minden egyes országgal szemben meg lehetne fogalmazni és mindegyiktől azonos mértékű csökkentést lehetne elvárni.

Azonban emberiség ökológiai, geológiai, demográfiai, gazdasági stb. szempontból nagyon különböző nemzetekből és országokból áll. Ilyen helyzetben elfogadhatatlan az alacsony szénlábnyommal rendelkező afrikai emberektől további csökkentést követelni, ahogy az is teljesen elfogadhatatlan, hogy az rendelkező előregedő és létszámában gyorsan csökkenő kelet-európaiakat még kevesebb gyerek vállalására biztatjuk. A klímasemleges társadalmak realizálásának egyféle útja felettébb problematikus. Tehát feltéve, de nem megengedve, hogy a klímasemleges társadalomnak egyetlen univerzális formája létezik, a hozzá vezető utak még ebben az esetben is teljesen különbözőek a különböző nemzetek számára. Ugyanazt a klímasemleges állapotot nagyon más úton érheti el a szegény vagy gazdag, a ritkán vagy sűrűn lakott, egy megújuló erőforrásokban gazdag vagy szegény, a népességrobbanással vagy a demográfiai téllal küzdő ország.

Másrészt a klímasemleges társadalomnak nem csak egyetlen formája létezik, hanem a különböző adottságokkal rendelkező nemzetek legjobb megoldásai szükségképpen különböznek egymástól.

Azaz a különböző természeti, kulturális, gazdasági és technikai adottságokkal rendelkező országoknak különbözőképpen kell kombinálni a technikai, piaci, bürokratikus és etikai megoldásokat és koordinációkat, hogy elérjék a klímasemleges állapotot. Egy angol, holland, magyar, brazil vagy nigériai klímasemleges társadalom teljesen más sajátosságok fognak jellemezni.

A fentiekből következik, hogy a klímasemleges társadalomnak nagyon sokféle nemzeti modellje lehet, azaz hiba egyetlen univerzális modellben gondolkozni. Csak a nemzetek tudják a saját természeti környezetük adottságait figyelembe véve megtalálni a legjobb módját a dekarbonizációnak és a helyi ökoszisztémák megerősítésének. Távoli központokból, legyen az Brüsszel, Washington vagy Peking ezek a folyamatok biztos, hogy sokkal rosszabb hatékonysággal hajthatók végre, mint lokális keretek között.

(Tóth János, SZTE)

Kérdések

1. Módszertani szempontból mi a különbség a klímaváltozás és a klímasemlegesség között?
2. Mit jelent és hogyan alkalmazható témánkra a „van-kell” probléma?
3. A klímasemlegesség miért vezet etikai, filozófia és ideológiai jellegű témákhoz?
4. Milyen hátrányai és kockázatai vannak a szakértői döntésnek?
5. Az általános, a köz és az egyéni akarat kérdése hogyan merül fel a klímaválságban?
6. A klímaválságban kialakulhat-e az igazság vagy a többség dilemmája?
7. A klímaválság polarizálhatja-e a generációkat?
8. Hogyan érvelne a klímasemleges társadalmak sokfélesége, illetve a klímasemlegességhez vezető utak sokfélesége mellett?

Szakirodalom

- Hume, David (2006): *Értekezés az emberi természetről* Akadémiai Kiadó Budapest.
- Rousseau, Jean-Jacques (1997): *A társadalmi szerződésről*. Budapest, PannonKlett.
- Thunberg, Greta (2019): „I Don't Want Your Hope”. *real leaders.com*. Sep 19, 2019.
- Tóth I. János (2020): A klímasemleges társadalom elvi kérdései. in Szécsi Gábor, Tóth I. János: *Természet és felelősség. A környezeti etika és nevelés filozófiai alapjai*. Gondolat Kiadó, Budapest, 123-144.o.